HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA YUNESKO O‘RTASIDAGI MADANIY-GUMANITAR HAMKORLIK TARIXI

Osiyo Xalqaro Universiteti
MM2 T-26 guruh talabasi
Ro’ziyeva Shohista Sayfullayevna.
doi:https://doi.org/10.5281/zenodo.23909582

Annotatsiya. Respublikasi va Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ta’lim, fan va madaniyat masalalari bo‘yicha tashkiloti (YUNESKO) o‘rtasidagi madaniy-gumanitar hamkorlikning 1993–2026-yillardagi shakllanishi va rivojlanishi tahlil etiladi. Tadqiqot tarixiy-xronologik, institutsional hamda qiyosiy-tahliliy metodlarga asoslangan bo‘lib, xalqaro tashkilotning birlamchi hujjatlari, Jahon merosi markazi ma’lumotlari va O‘zbekiston davlat organlari axborotlaridan foydalanilgan. Hamkorlikning dastlabki institutsionallashuvi, moddiy va nomoddiy madaniy merosni asrab-avaylashdagi mexanizmlar, ta’lim va ilmiy salohiyatni rivojlantirish borasidagi dasturlar, shuningdek, 2025-yilgi Samarqand Bosh konferensiyasining tarixiy o‘rni yoritiladi. Natijalar hamkorlikning madaniy yodgorliklarni xalqaro tan olish doirasidan ta’lim sifati, ijodiy iqtisodiyot, raqamli savodxonlik va barqaror rivojlanish masalalarini qamrab oluvchi ko‘p tarmoqli sheriklikka evolyutsiyalanganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, merosni saqlashda boshqaruv rejalari, mahalliy jamoalar ishtiroki va ilmiy monitoringni kuchaytirish zarurati asoslanadi.
Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, YUNESKO, madaniy diplomatiya, madaniy-gumanitar hamkorlik, Jahon merosi, nomoddiy madaniy meros, Samarqand, xalqaro hamkorlik.

Abstract. This article analyzes the evolution of cultural and humanitarian cooperation between the Republic of Uzbekistan and the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) during 1993–2026. Employing historical-chronological, institutional, and comparative analytical approaches, it draws on UNESCO primary documentation, World Heritage Centre records, and official Uzbek sources. It discusses the institutionalization of bilateral cooperation, the safeguarding of tangible and intangible heritage, educational and scientific initiatives, and the significance of the 2025 UNESCO General Conference in Samarkand. The findings suggest a shift from heritage recognition toward a multidimensional partnership involving education, creative industries, media literacy, and sustainable development. The article also emphasizes the importance of participatory heritage governance, monitoring, and community engagement.
Keywords: Uzbekistan, UNESCO, cultural diplomacy, cultural-humanitarian cooperation, World Heritage, intangible cultural heritage, Samarkand.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

Kirish

XX asr oxirida mustaqillikka erishgan O‘zbekiston uchun xalqaro madaniy-gumanitar hamkorlik milliy madaniy merosni saqlash, tarixiy xotirani tiklash va jahonga tanitishning muhim vositasiga aylandi. Bunda YUNESKO bilan aloqalar alohida ahamiyat kasb etdi. Tashkilotning vakolati ta’lim, fan, madaniyat, axborot va kommunikatsiyani qamrab olgani sababli hamkorlik bir vaqtning o‘zida madaniy diplomatiya hamda inson kapitalini rivojlantirish yo‘nalishida kechdi (UNESCO, 2023).

O‘zbekiston 1993-yilda YUNESKOga a’zo bo‘ldi, 1996-yilda esa Toshkentda tashkilot vakolatxonasi ish boshladi. Keyingi bosqichlarda mamlakat 1997–2001 va 2009–2013-yillarda YUNESKO Ijroiya kengashiga saylandi (UNESCO, 2023). Mazkur tarixiy faktlar hamkorlikning tadbirlardan iborat alohida tashabbuslar majmuasi emas, balki izchil institutsional aloqalar tizimi sifatida qaror topganini ko‘rsatadi.

Tadqiqotning maqsadi O‘zbekiston–YUNESKO munosabatlarining tarixiy bosqichlarini aniqlash, madaniy-gumanitar hamkorlikning mazmuniy o‘zgarishini tahlil qilish va kelgusidagi ustuvor vazifalarni ilmiy asosda belgilashdan iborat. Tadqiqot savoli quyidagicha qo‘yildi: O‘zbekiston va YUNESKO o‘rtasidagi hamkorlik mustaqillikning dastlabki davridan 2026-yilgacha qanday institutsional va funksional transformatsiyani boshdan kechirdi?

Adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodologiyasi - Mavzuga oid birlamchi adabiyotlar uch guruhga ajratildi. Birinchisi — YUNESKOning O‘zbekistondagi faoliyati va mamlakat profili to‘g‘risidagi institutsional ma’lumotlar (UNESCO, 2023, n.d.-a). Ikkinchisi — Jahon merosi ro‘yxati, ro‘yxatga kiritish qarorlari hamda nomoddiy madaniy meros to‘g‘risidagi rasmiy registrlar (UNESCO World Heritage Centre, n.d., 2023; UNESCO Intangible Cultural Heritage, n.d.). Uchinchisi — 2025-yilgi Samarqand Bosh konferensiyasiga doir YUNESKO va O‘zbekiston rasmiy axborotlari (UNESCO, 2026; O‘zbekiston Respublikasi davlat organlari, 2025).

Tadqiqotda tarixiy-xronologik metod yordamida jarayonlar davrlarga ajratildi; institutsional tahlil vositasida xalqaro va milliy tashkilotlarning vazifalari ochib berildi; qiyosiy yondashuv asosida meros obyektlarini ro‘yxatga olish bilan ularni amalda muhofaza qilish vazifalari o‘zaro farqlandi. Kontent-tahlil orqali rasmiy hujjatlarda takrorlanuvchi ustuvorliklar — merosni saqlash, ta’lim sifati, ilmiy hamkorlik, ijodiy iqtisodiyot va axborotga kirish — tizimlashtirildi. Ushbu maqola hujjatlar tahliliga asoslanadi; mustaqil so‘rovnoma yoki dala kuzatuvi natijalarini da’vo qilmaydi.

Hamkorlikning shakllanishi va tarixiy davrlashtirilishi

Birinchi bosqich (1993–1996-yillar) huquqiy-institutsional asoslarning yaratilishi bilan tavsiflanadi. O‘zbekistonning YUNESKOga a’zo bo‘lishi xalqaro madaniy va ilmiy muloqot institutlariga kirish imkonini berdi. Toshkent vakolatxonasining tashkil etilishi esa loyihalarni milliy idoralar va mahalliy mutaxassislar bilan uzluksiz muvofiqlashtirishni ta’minladi (UNESCO, 2023).

Ikkinchi bosqich (1997–2016-yillar) xalqaro institutlarda ishtirok etish va tarixiy-madaniy merosni tanitishning kengayishi bilan ajralib turadi. O‘zbekistonning Ijroiya kengashidagi faoliyati,

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

Buxoro, Shahrisabz va Samarqand tarixiy hududlarining xalqaro meros siyosatidagi o‘rni hamda og‘zaki an’analar, musiqa va xalq ijodining nomoddiy meros ro‘yxatlarida tan olinishi ushbu davrning muhim xususiyatlaridir (UNESCO, 2023; UNESCO World Heritage Centre, n.d.).

Uchinchi bosqich (2017–2024-yillar) hamkorlik mazmunining diversifikatsiyalashuvi bilan xarakterlanadi. An’anaviy yodgorlik muhofazasi bilan bir qatorda hunarmandchilik, ijodiy iqtisodiyot, pedagoglar malakasini oshirish, kasbiy ta’lim hamda ommaviy axborot vositalari bilan bog‘liq yo‘nalishlar faollashdi. Masalan, Marg‘ilon atlas va adras tayyorlash an’analarini asrash amaliyoti 2017-yilda YUNESKOning yaxshi muhofaza amaliyotlari reyestriga kiritildi (UNESCO Intangible Cultural Heritage, n.d.).

To‘rtinchi bosqich (2025–2026-yillar) ko‘p tomonlama muloqotning yuqori darajada namoyon bo‘lishi bilan bog‘liq. 2025-yil 30-oktabrdan 13-noyabrgacha YUNESKO Bosh konferensiyasining 43-sessiyasi Samarqandda o‘tkazildi (UNESCO, 2026). Mazkur voqea O‘zbekistonning xalqaro madaniy-gumanitar kun tartibida nafaqat hamkor mamlakat, balki yirik xalqaro muzokaralar mezboni sifatidagi ishtirokini ko‘rsatadi.

Moddiy madaniy merosni muhofaza qilish O‘zbekiston hududidagi meros obyektlarining xalqaro e’tirofi YUNESKO bilan hamkorlikning eng ko‘zga ko‘ringan yo‘nalishidir. Ichan qal’a 1990-yilda, Buxoroning tarixiy markazi 1993-yilda, Shahrisabzning tarixiy markazi 2000-yilda, “Samarqand — madaniyatlar chorrahasi” obyekti 2001-yilda Jahon merosi ro‘yxatiga kiritilgan. Ichan qal’aning ro‘yxatga olinishi O‘zbekiston mustaqillikka erishishidan oldin sodir bo‘lganini hisobga olish kerak; shu bois uni 1993-yildan boshlangan ikki tomonlama hamkorlikning bevosita natijasi sifatida talqin qilish tarixan noto‘g‘ri bo‘lar edi (UNESCO World Heritage Centre, n.d.).

2023-yilda “Ipak yo‘llari: Zarafshon–Qoraqum yo‘lagi”ning Tojikiston, Turkmaniston va O‘zbekiston ishtirokidagi transmilliy obyekt sifatida ro‘yxatga kiritilishi merosni alohida shahar yoki yodgorlik doirasida emas, balki qadimiy savdo, madaniy almashinuv va hududlararo o‘zaro ta’sir tizimi sifatida yoritish imkonini kengaytirdi (UNESCO World Heritage Centre, 2023).

Biroq xalqaro ro‘yxatga kirish yakuniy maqsad emas. YUNESKO hujjatlarida, xususan Zarafshon–Qoraqum yo‘lagi bo‘yicha, har bir tarkibiy qism uchun boshqaruv rejasi, monitoring va merosni ommaga sharhlash strategiyasini rivojlantirish zarurati qayd etilgan (UNESCO World Heritage Centre, 2023). Demak, hamkorlik samaradorligi faqat ro‘yxatdagi obyektlar soniga emas, ularning haqiqiy saqlanish holati, shaharsozlik bosimi va mahalliy aholining qaror qabul qilishdagi ishtirokiga qarab ham baholanishi lozim.

Nomoddiy madaniy meros va madaniy identitet Nomoddiy madaniy meros yo‘nalishida O‘zbekistonning milliy san’ati, og‘zaki ijodi, urf-odat va hunarmandchilik an’analari xalqaro maydonda kengroq tanila boshladi. YUNESKOning rasmiy ro‘yxatlarida Shashmaqom va Boysun madaniy makoni (2008), Katta ashula (2009), Askiya (2014), palov madaniyati (2016), Xorazm raqsi — Lazgi (2019), baxshichilik san’ati (2021) hamda O‘zbekistondagi kulolchilik san’ati (2023) qayd etilgan (UNESCO Intangible Cultural Heritage, n.d.).

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

Mazkur e’tiroflarning tarixiy ahamiyati ikki jihatda ko‘rinadi. Birinchidan, ular madaniy amaliyotlarni avloddan avlodga o‘tkazishning ijtimoiy qiymatini xalqaro doirada tasdiqlaydi. Ikkinchidan, turli mintaqa va jamoalarga xos san’at shakllarini milliy meros siyosatida ko‘rinadigan qiladi. Shu bilan birga, nomoddiy merosni sahnalashtirish yoki turistik mahsulotga aylantirish uning yashovchan muhitini avtomatik ravishda saqlab qolmaydi. Ustoz–shogird an’anasi, jamoaviy ishtirok va yoshlarning mazkur amaliyotlarga kirib kelishi muhofazaning asosiy mezonlari bo‘lib qoladi.

Navro‘z, ipakchilik va boshqa ko‘pmillatli nominatsiyalar umumiy madaniy xotiraning davlat chegaralaridan kengroq tarixiy geografiyaga ega ekanini tasdiqlaydi. Transmilliy ro‘yxatlar O‘zbekistonning mintaqaviy madaniy hamkorlikdagi manfaatlarini madaniy xilma-xillik tamoyili bilan bog‘lashga xizmat qiladi (UNESCO Intangible Cultural Heritage, n.d.).

Ta’lim, fan va axborot sohalaridagi gumanitar hamkorlik YUNESKO bilan aloqalarni faqat qadimiy yodgorliklar yoki folklor bilan cheklash hamkorlik mohiyatini toraytiradi. Tashkilotning Toshkentdagi vakolatxonasi kasbiy ta’lim, pedagoglarning uzluksiz malakasini oshirish, media sohasi islohotlari, axborotdan foydalanish, madaniy xilma-xillik va ijodiy iqtisodiyot bo‘yicha texnik ko‘mak yo‘nalishlarini ham muvofiqlashtiradi (UNESCO, 2023, n.d.-b).

Mazkur yo‘nalishlarning madaniy-gumanitar mazmuni shundaki, ta’lim orqali inson kapitali shakllantiriladi, ilmiy muloqot orqali yangi bilimlar almashinuvi rivojlanadi, axborot savodxonligi esa shaxsning sifatli ma’lumot olish va tanqidiy fikrlash imkoniyatlariga ta’sir ko‘rsatadi. Amaliy hamkorlikni baholashda loyihalar sonidan tashqari o‘qituvchilar kompetensiyasidagi o‘zgarish, ta’lim resurslaridan foydalanish va ishtirokchilar ehtiyojini aks ettiruvchi ko‘rsatkichlarni kuzatish maqsadga muvofiq.

2025-yilgi Samarqand konferensiyasi va madaniy diplomatiya. Samarqandda o‘tkazilgan 43-Bosh konferensiya madaniy diplomatiya tarixidagi alohida voqea bo‘ldi. Rasmiy hujjatlarga ko‘ra, sessiya 2025-yil 30-oktabr–13-noyabr kunlari o‘tkazildi (UNESCO, 2026). Bu xalqaro anjumanning qadimiy Ipak yo‘li shahrida tashkil etilishi madaniy merosni muhokama qilish joyi bilan muhokama mazmuni o‘rtasida ramziy aloqani yaratdi.

Konferensiya ochilishidagi O‘zbekiston tashabbuslari doirasida ta’limda sun’iy intellektdan foydalanish, inklyuziv ta’lim, nomoddiy merosni muhofaza qilish va mediasavodxonlik masalalari tilga olindi (O‘zbekiston Respublikasi davlat organlari, 2025). Bu kun tartibi madaniy-gumanitar siyosatning tarixiy obidalarni asrashdan kengroq — innovatsiyalar, teng imkoniyatlar va axborot muhitiga daxldor — xususiyat kasb etganini ifodalaydi.

Shu bilan birga, xalqaro anjumanni o‘tkazishning o‘zi uzoq muddatli natijani kafolatlamaydi. Samaradorlikni baholash uchun konferensiyadan keyingi dasturlar, imzolangan hujjatlarning bajarilishi, ta’lim va merosni muhofaza qilish tizimidagi amaliy o‘zgarishlar yuzasidan izchil monitoring olib borilishi zarur.

Hamkorlikning dolzarb muammolari va istiqbollari. Tahlil quyidagi masalalarni dolzarb deb ko‘rsatadi: birinchidan, yodgorliklarni saqlash bilan turizm, infratuzilma va shaharsozlik manfaatlari

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

o‘rtasidagi muvozanat; ikkinchidan, nomoddiy meros tashuvchilarining kundalik faoliyatini iqtisodiy va tashkiliy qo‘llab-quvvatlash; uchinchidan, loyiha natijalarini muntazam statistik va sifat jihatidan o‘lchash; to‘rtinchidan, hududiy oliy ta’lim muassasalari hamda ilmiy markazlarining xalqaro dasturlarda ishtirokini kuchaytirish.

Istiqbolda raqamli arxivlar yaratish, tarixiy obyektlarda xavf-xatarni baholash, mahalliy jamoalar bilan birgalikda boshqaruv rejalarini ishlab chiqish, transmilliy merosni tadqiq etish va kasbiy ta’limda xalqaro tajriba almashish hamkorlikning muhim amaliy yo‘nalishlari bo‘lishi mumkin. Ushbu takliflar manbalarda qayd etilgan mavjud yo‘nalishlardan kelib chiqqan mualliflik tavsiyalari bo‘lib, qabul qilingan rasmiy dastur sifatida talqin etilmasligi kerak.

Xulosa O‘zbekiston Respublikasi va YUNESKO o‘rtasidagi 1993–2026-yillardagi madaniy-gumanitar hamkorlik tarixiy jihatdan to‘rt bosqichda rivojlandi: institutsional asoslarning shakllanishi; xalqaro meros siyosatida ishtirokning kengayishi; ta’lim, fan va ijodiy iqtisodiyot bilan boyigan ko‘p tarmoqli sheriklik; 2025-yilgi Samarqand konferensiyasi orqali xalqaro muloqot platformasining kuchayishi. Bu davrlashtirish rasmiy xronologiya va faoliyat yo‘nalishlarini tadqiqot doirasida umumlashtirishga asoslanadi.

Asosiy ilmiy xulosa shuki, hamkorlikning barqarorligi meros obyektlarini xalqaro e’tirof etish bilan cheklanmasdan, ularning real muhofazasi, nomoddiy an’analarning avlodlararo uzatilishi, malakali kadrlar tayyorlash va dalillarga asoslangan boshqaruvga bog‘liq. YUNESKO mexanizmlaridan samarali foydalanish uchun milliy institutlar, hududiy ilmiy markazlar va mahalliy jamoalar o‘rtasida uzviy hamkorlik zarur. Kelgusidagi tadqiqotlarda alohida hududlar misolida loyiha natijalarining uzoq muddatli ijtimoiy va madaniy ta’sirini empirik baholash maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi davlat organlari. (2025, October 31). Uzbekistan launches major initiatives to strengthen cooperation with UNESCO. https://gov.uz/en/icc/news/view/98032
2. UNESCO. (2023, September 22). About UNESCO in Uzbekistan. https://www.unesco.org/en/fieldoffice/tashkent/about?hub=66927
3. UNESCO. (2026, January 19). Resolutions and documents of the General Conference. https://www.unesco.org/en/legal-affairs/gc-resolutions
4. UNESCO. (n.d.-a). Uzbekistan. https://www.unesco.org/en/countries/uz
5. UNESCO. (n.d.-b). UNESCO Tashkent. https://www.unesco.org/en/fieldoffice/tashkent
6. UNESCO Intangible Cultural Heritage. (n.d.). Uzbekistan: Elements on the lists. https://ich.unesco.org/en/state/uzbekistan-UZ?info=elements-on-the-lists
7. UNESCO World Heritage Centre. (2023). Silk Roads: Zarafshan-Karakum Corridor. https://whc.unesco.org/en/list/1675/

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

8. UNESCO World Heritage Centre. (n.d.). World Heritage List: Uzbekistan. https://www.unesco.org/en/worldheritage/list?fq%5Bsm_unsc_field_ref_countries_label%5D%5B0%5D=Uzbekistan&sort=sort_date_asc